

Nr 15

Utlåtande i anledning av väckt motion om översyn av vissa bestämmelser i föräldrabalken.

Första lagutskottet har behandlat en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 382, av fru *Svensson m. fl.* I motionen hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en översyn av förevarande bestämmelser i föräldrabalken samt att i avvaktan på denna översyn socialstyrelsen måtte få i uppdrag att giva vederbörande myndigheter till känna hur villkoret 'av särskild anledning' bör tolkas så, att enhetlig praxis i möjligaste mån åstadkommes».

Motionen har varit föremål för remissbehandling.

Gällande bestämmelser

De grundläggande bestämmelserna om barnavårdsman meddelas i 8 kapitlet föräldrabalken. Behörig att förordna barnavårdsman är barnavårdsnämnd. I 1, 2 och 3 §§ anges, för vilka barn barnavårdsman skall eller kan förordnas. Olika regler gäller barn i äktenskap och med dem jämställda adoptivbarn, å ena sidan, samt barn födda utom äktenskap, å andra sidan. För den förra gruppen kan barnavårdsman förordnas endast under särskilda förutsättningar. Härom stadgas i 1 § första stycket, att barnavårdsman skall förordnas om föräldrarna lever åtskilda på grund av söndring eller efter vunnit hemskillnad, om deras äktenskap är upplöst (vilket kan bero på återgång, äktenskapsskillnad eller dödsfall) eller om sammanlevnaden visserligen fortsätter men den gemensamma vårdnaden om barnet upphört efter förordnande därom av rätten; dock gäller såsom ytterligare förutsättning för förordnande av barnavårdsman antingen att den av föräldrarna, åt vilken vårdnaden om barnet anförtrotts, gör framställning om sådant förordnande eller att barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Enligt 1 § andra stycket skall efter framställning av endera maken eller om barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt, barnavårdsman interimistiskt förordnas för tid, under vilken process om vårdnad pågår.

Framställning av make, som är vårdnadshavare, skall under de betingelser, som här tidigare angivits (söndring, hemskillnad etc.), alltid bifallas av barnavårdsnämnden. Någon lämplighetsprövning får sålunda ej förekomma.

Därest makar gemensamt adopterat barn eller ena maken adopterat den andre makens barn, kan barnavårdsman för barnet utses, om tillika sådana förutsättningar är för handen, som gäller för förordnande av barnavårdsman för barn i äktenskap (2 §). I övrigt kan barnavårdsman icke förordnas för adoptivbarn.

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman alltid förordnas (3 §). Barnavårdsman för barn utom äktenskap skall förordnas, så snart till barnavårdsnämnden från ogift blivande moder inkommit anmälan om hennes tillstånd eller nämnden erhållit kännedom om att barn fötts utom äktenskap. Av 3 § följer, att barnavårdsman skall förordnas jämväl för barn, som vid födelsen haft äktenskaplig börd men sedermera förklarats sakna sådan börd.

Barnavårdsman skall förordnas individuellt för varje barn. Det föreligger emellertid ej något hinder mot att samma person tilldelas flera barnavårdsmannaskap.

Regler om barnavårdsmannens huvudsakliga uppgifter och några bestämmelser om hans befogenheter har sammanförts i 6 §. Här stadgas, att barnavårdsmannen har att bistå den, som har vårdnaden om barnet, med råd och upplysningar samt att tillse, att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratages. Som särskilt betydelsefulla framhålles uppgifterna att sörja för att barnets börd fastställs, när det är fött utom äktenskap, att tillse att underhåll tillförsäkras barnet, att biträda med indrivning och tillhandahållande av underhållsbidrag samt att, när skäl därtill föreligger, göra anmälan om förordnade av förmyndare för barnet. — Barnavårdsmannen äger vidare befogenhet och skyldighet att ingripa, om vårdnadshavaren missbrukar sina vårdnadsbefogenheter eller av annan anledning bör skiljas från vårdnaden.

Uppdraget att vara barnavårdsman upphör, när barnet fyllt 18 år (7 §). Om särskild anledning föreligger därtill, äger barnavårdsnämnden förlänga uppdraget, till dess barnet fyllt 21 år. Om behov av barnavårdsman ej föreligger längre, äger barnavårdsnämnden förordna att uppdraget skall upphöra.

Vissa statistiska uppgifter

Beträffande antalet barnavårdsmannaskap må här lämnas följande uppgifter, hämtade ur Statistisk årsbok år 1964.

	1959	1960	1961	1962		
				Hela riket	Landsbygd	Städer
Barn med barnavårdsman den 31 dec.	131 340	133 923	137 019	138 794	62 280	76 514
Födda i äktenskap ¹	40 228	41 098	42 382	42 349	16 600	25 749
Födda utom äktenskap	91 112	92 825	94 637	96 445	45 680	50 765
Barn födda utom äktenskap ²						
Med faderskapet fastställt	82 991	84 338	86 000	87 573	42 336	45 237
Genom erkännande	71 389	72 446	73 959	75 178	36 522	38 656
Genom dom	11 602	11 892	12 041	12 395	5 814	6 581
Utan fastställt faderskap	8 121	8 487	8 637	8 872	3 344	5 528
— 1 år	2 349	2 648	2 848	2 918	887	2 031
1—2 »	1 593	1 598	1 527	1 665	529	1 136
3—15 »	3 815	3 836	3 751	3 685	1 623	2 062
16— »	364	405	511	604	305	299

1) Huvudsakligen barn till hem- eller fränskilda.

2) Med barnavårdsman den 31 december.

Motionen

Efter återgivande av innehållet i 8 kap. 1 och 3 §§ föräldrabalken anföres i motionen till stöd för det framställda yrkandet följande.

Antalet skilsmässor mellan yngre makar ökar och därmed även antalet skilsmässobarn i yngre åldrar. Efter vunnen hemskillnad mellan föräldrarna befinner sig dessa barn i likartade uppväxtförhållanden som barn födda utom äktenskapet, varför vi anser det önskvärt med likartade bestämmelser i fråga om förordnandet av barnavårdsman.

Det ingår i barnavårdsmannens åligganden att bistå modern med råd och upplysningar samt att bevaka barnets ekonomiska intressen. Det förhållandet att en moder varit gift, kanske en ganska kort tidsperiod, innebär inte att hon på grund därav bättre behärskar sin situation och är i mindre behov av den hjälp och det stöd barnavårdsmannen kan ge än modern till ett barn utom äktenskapet. Det finns enligt uppgift redan nu barnavårdsnämnder som i praktiken tillämpar likartade bestämmelser då det gäller förordnande av barnavårdsman. Man tillsätter alltså barnavårdsman så snart meddelande angående vunnen hemskillnad respektive äktenskapsskillnad ingått till nämnden lika väl som då fråga är om barn utom äktenskapet.

I anledning av väckt motion om översyn av föräldrabalkens bestämmelser om förordnande av barnavårdsman ifrågasatte första lagutskottet vid 1961 års riksdag (utl. nr 16) om icke socialstyrelsen i syfte att åstadkomma en i möjlig mån enhetlig praxis borde giva vederbörande myndigheter till känna, hur villkoret »av särskild anledning» för förordnande av barnavårdsman rätteligen bör tolkas.

På socialstyrelsen uppger man att detta ej uppfattats som en direkt uppmaning, varför ännu ingen åtgärd vidtagits.

Historik

Barnavårdsmannainstitutionen infördes i vår lagstiftning genom lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap. Syftet var, att de utomäktenskapliga barnens rätt och bästa skulle tillvaratagas. Barnavårdsman skulle, såsom alltfört gäller, förordnas för varje utom äktenskap fött barn. År 1939 möjliggjordes att förordna barnavårdsman jämväl för barn i äktenskap och adoptivbarn, sedan föräldrarnas (adoptivföräldrarnas) sammanlevnad upphört eller deras äktenskap upplösts.

De bestämmelser i föräldrabalken, som reglerar barnavårdsmannainstitutionen, är i stort sett desamma som infördes år 1917 med avseende å barn utom äktenskap och år 1939 beträffande barn i äktenskap och adoptivbarn. Av mera betydande ändringar i samband med föräldrabalken, som trädde i kraft den 1 januari 1950, må nämnas att rätten att kräva barnavårdsman för barn i äktenskap utvidgades till att gälla även fader, därest vårdnaden om barnet tillerkänts honom. Vidare infördes då möjlighet att förlänga barnavårdsmannaskapet under viss tid efter det att barnet fyllt 18 år.

Enligt *ärvdabalkssakkunnigas förslag* till föräldrabalk (SOU 1946: 49) skulle barnavårdsnämnderna tilläggas vidgad befogenhet att utse barnavårdsman för barn i äktenskap. De sakkunniga framhöll, att man visserligen ej i onödan borde tillsätta barnavårdsman för sådana barn men att nuvarande bestämmelser ej gav barnavårdsnämnd befogenhet att förordna barnavårdsman i alla de fall där så kunde tänkas behövt, t. ex. där mannen på grund av sitt arbete långa tider vistades utom riket, ehuru söndring ej rådde mellan makarna. Med hänsyn till barnets bästa var det enligt de sakkunniga välgrundat, att barnavårdsnämnden fick möjlighet att förordna barnavårdsman utan att vara kringgådd av några formella skrankor, och barnavårdsman borde därför kunna förordnas för barn i äktenskap — förutom när modern ensam hade vårdnaden om barnet och hon gjorde framställning om sådant förordnande — jämväl när barnavårdsnämnden av särskild anledning fann det erforderligt. Barnavårdsman skulle alltså enligt förslaget — under sistnämnda förutsättning — kunna förordnas bl. a. även i fall där söndring men ej särlevnad förelåge, eller särlevnad utan söndring.

I proposition nr 93 till 1949 års riksdag med förslag till föräldrabalk m. m. avböjdes den föreslagna allmänna utvidgningen av möjligheten att förordna barnavårdsman. Det framhölls i propositionen att, även om det principiellt kunde synas riktigt att barnavårdsman skulle kunna förordnas för barn i äktenskap, så snart barnets bästa krävde det, så kunde man ej bortse från att förslaget innebar en viss risk för mindre lämpliga ingripanden i familjens angelägenheter. Med hänsyn härtill, och då barnavårdsnämnden redan hade vittgående möjligheter att i annan ordning tillvarataga barnets bästa, borde enligt propositionen den gällande regeln om förutsättningarna för att barnavårdsman skulle kunna oavsett yrkande förordnas ej frångås.

I likalydande motioner (I: 257 och II: 321) i anledning av nyssnämnda proposition framhölls som ett önskemål beträffande alla de barn, vilkas föräldrar tvistar om vårdnad och umgängesrätt, att domstolen skulle äga förordna att barnen skulle stå under tillsyn av barnavårdsman.

I fristående motion (II: 28) vid samma riksdag hävdades att — i ändamål att vinna förbättrat skydd för skilsmäso- och styvbarn — tillsättande av barnavårdsman för barn och adoptivbarn i söndrade eller upplösta äktenskap borde göras obligatoriskt och utsträckas att gälla för alla barn, som vore i den situationen, att en av föräldrarna ingått äktenskap med annan.

Första lagutskottet (utl. nr 34) uttalade i anledning av dels propositionen med förslag till föräldrabalk, dels berörda motioner bl. a. följande.

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman städse förordnas. Det följer av sakens natur att en motsvarande regel icke kan uppställas i fråga om barn i äktenskap. Så länge äktenskapet består och föräldrarna gemensamt hava vårdnaden om barnet, finnes i allmänhet icke något behov av barnavårdsman. Ett sådant behov uppkommer däremot mången gång i samband med att äktenskapet upplöses genom skilsmässa eller föräldrarna eljest leva åtskilda på grund av söndring. I dessa fall kan det i första hand vara av värde att barnavårdsman utses för att den av föräldrarna, vilken vårdnaden om barnet tillerkänts, skall få en medhjälpare vid sin sida för tillvaratagande av barnets rätt gentemot den andre maken. Men en barnavårdsman kan ha uppgifter att fylla även i andra hänseenden. Han kan behöva tillse att barnets rätt och bästa iakttages jämväl av vårdnadshavaren. En godvillig överenskommelse beträffande frågan om vårdnaden om barnen skulle även i många fall underlättas, såframt makarna visste att den som fick vårdnaden komme att få en barnavårdsman vid sin sida, som vid behov kunde tillvarataga även den andre makens intressen. I de fall, då vårdnadshavaren och den andre maken ej kunna enas om den senares rätt till umgänge med barnet, kan en barnavårdsman ibland vara till stor nytta. Över huvud torde, då äktenskapet upplösts eller är på väg att upplösas, det bistånd en barnavårdsman kan lämna vara ägnat att hindra onödiga slitningar och tvistigheter mellan makarna rörande barnen. Såsom i motionen II: 28 påpekats kan det även vara lämpligt att barnavårdsman utses för tillgodoseende av styvbarns rätt och bästa.

På sätt förut nämnts gäller enligt förslaget såsom förutsättning för utseende av barnavårdsman — förutom att föräldrarna leva åtskilda på grund av söndring eller efter hemskillnad eller att äktenskapet är upplöst — att vårdnadshavaren framställer begäran därom eller barnavårdsnämnden eljest av särskild anledning finner det erforderligt. Utskottet ifrågasätter om dessa regler, vilka i huvudsak överensstämma med gällande rätt, äro till fyllest för att barnavårdsmän utses i alla de fall då detta är påkallat. Att barnavårdsman städse skall förordnas på yrkande av vårdnadshavaren är naturligt, eftersom en av barnavårdsmannens huvuduppgifter är att tillse att barnets rätt till underhållsbidrag av den andre maken icke eftersättes. Såsom nyss antytts kan emellertid en barnavårdsman vara till nytta även i andra betydelsefulla hänseenden. Någon garanti för att vårdnadshavaren i dessa fall begär tillsättande av barnavårdsman finnes självfallet icke. Visserligen äger barnavårdsnämnd utse barnavårdsman, så snart detta av särskild anledning finnes erforderligt, men det ligger i sakens natur att nämnden ofta ej

äger kännedom om de förhållanden som göra utseende av barnavårdsman önskvärt.

I den nyssnämnda motionen II: 28 har föreslagits, att barnavårdsman skall utses för alla skilsmässobarn. För en sådan lösning kunna anföras vissa skäl. Det kan emellertid även tänkas att det skulle vara en lämplig utväg att bereda domstolen möjlighet att i samband med beslut rörande vårdnaden taga initiativ till utseende av barnavårdsman. Utskottet är emellertid icke berett att i detta sammanhang taga slutlig ställning till frågan på vad sätt nuvarande regler skola ändras för erhållande av betryggande garantier att barnavårdsman tillsättes i alla de fall då sådan kan vara till gagn. Med hänsyn till spörsmålets stora vikt för de barn, varom här är fråga, anser utskottet en särskild utredning böra verkställas i detta hänseende. Vid denna bör självfallet även prövas, om nuvarande lagregler äro tillfyllest för att barnavårdsman vid behov kan utses innan vårdnadsfrågan slutligt avgjorts. Utskottet föreslår alltså, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en utredning i nu angivna hänseenden.

I skrivelse den 24 maj 1949, nr 325, begärde riksdagen utredning av frågan i vilken utsträckning barnavårdsman borde utses för barn i äktenskap och adoptivbarn och därmed sammanhängande spörsmål. *Barnavårdskommittén* erhöll därefter i uppdrag att verkställa den begärda utredningen. I sitt slutbetänkande (SOU 1957: 49) har kommittén upptagit hithörande frågor till behandling. Kommitténs överväganden har icke lett fram till förslag om mera omfattande ändringar i 8 kap. föräldrabalken. Vad angår barn i äktenskap har kommittén föreslagit en mindre jämkning i avfattningen av 1 § i syfte att markera, att barnavårdsnämnd i fall, där vårdnadshavare icke begärt förordnande av barnavårdsman, bör använda sin befogenhet något mindre sparsamt än vad i allmänhet var vanligt. Enligt nuvarande lagtext kan barnavårdsnämnd förordna barnavårdsman för vissa barn i äktenskap, om nämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Enligt kommitténs förslag skall orden »av särskild anledning» utgå. I fråga om stadgandet i 3 § om ovillkorligt och undantagslöst förordnande av barnavårdsman för barn utom äktenskap har kommittén anmärkt, att det otvivelsaktigt leder — eller strikt tillämpat skulle leda — till en del onödiga förordnanden. Sådana onödiga uppdrag kunde emellertid bringas att upphöra genom beslut enligt 7 §. Förhållandet torde enligt kommittén icke vålla olägenheter, vilka kan tillmätas betydelse vid jämförelse med den stora fördel, som det innebär, att lagen uppställer ett klart och ofrånkomligt krav på att för alla barn, födda utom äktenskap, skall utses barnavårdsman. — Sedan yttranden inhämtats över betänkandet, är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

I den i förevarande motion omnämnda motionen (II: 579) vid 1961 års riksdag hemställdes liksom nu om en översyn av 8 kap. 1 och 3 §§ föräldrabalken. Med framhållande av dels det stigande antalet skilsmässor mellan yngre makar, dels de likartade förhållanden, som föreligger för barn utom äktenskap och för barn, vars föräldrar erhållit hemskillnad, ansåg motionä-

terna det önskvärt med likartade bestämmelser i fråga om förordnande av barnavårdsman.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 16) i anledning av ifrågavarande motion anförde *första lagutskottet* bl. a. följande.

Inom utskottet har vid behandlingen av förevarande motion skilda uppfattningar kommit till uttryck i fråga om barnavårdskommitténs här återgivna ställningstaganden. Enighet har dock rått om att utskottet icke kan förorda, att en ny utredning tillsättes för behandling av de i motionen angivna spörsmålen. Som skäl för denna ståndpunkt har åberopats, att barnavårdskommitténs förslag, som ännu icke slutbehandlats, framlagts för relativt kort tid sedan och att under tiden därefter icke framkommit några nya omständigheter, som påkallade särskild utredning. — Det har också anförts, att barnets rätt och bästa på tillfredsställande sätt kan tillvaratagas redan enligt gällande bestämmelser. I samband därmed har hänvisats till de olika regler, som numera gäller för att barnavårdsnämnd skall erhålla kännedom om de barn, för vilka barnavårdsman bör förordnas. Såvitt gäller barn utom äktenskap, föreligger sålunda viss anmälningsskyldighet för modern, och därjämte äger samverkan rum mellan det allmännas skilda organ. I fråga om barn i äktenskap har den 16 december 1949 utfärdats kungörelse om skyldighet för domstol att lämna uppgifter i mål och ärenden enligt föräldrabalken. Domstol, som meddelar dom eller slutligt beslut rörande vårdnaden om barn, som ej fyllt 18 år, skall skyndsamt insända meddelande om avgörandets innebörd till barnavårdsnämnden i den kommun, där barnet är kyrkobokfört. — Slutligen har andragits, att de av barnavårdskommittén förordade ändringarna i föräldrabalkens regler i huvudsak motiverats blott av en önskan att påverka en alltför restriktiv praxis hos vissa barnavårdsnämnder, då förordnande av barnavårdsman kunnat ifrågasättas. Redan nuvarande regler ger emellertid möjlighet för barnavårdsnämnd att ingripa, när ett reellt behov föreligger. I avvaktan på Kungl. Maj:ts prövning av barnavårdskommitténs förslag kan det därför övervägas, om ej barnavårdsnämnderna på lämpligt sätt bör underrättas om den rätta innebörden av reglerna.

Enligt utskottets mening kan det ifrågasättas, om icke socialstyrelsen i syfte att åstadkomma en i möjlig mån enhetlig praxis borde giva vederbörande myndigheter till känna, hur villkoret »av särskild anledning» rätteligen bör tolkas.

På hemställan av utskottet föranledde motionen icke någon riksdagens åtgärd.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionen från *socialstyrelsen*. Härjämte har tillfälle att avgiva yttrande beretts *barnavårdsnämnderna* i *Stockholm*, *Göteborg* och *Malmö*.

Motionärernas yrkande om översyn av ifrågavarande bestämmelser i föräldrabalken biträdes av *socialstyrelsen*, medan *barnavårdsnämnden i Göteborg* uttryckligen förklarar att detta f. n. icke synes påkallat. *Barnavårdsnämnderna i Stockholm* och *Malmö* framhåller att skilsmässobarnens och

de utomäktenskapliga barnens problem i vissa hänseenden är så olikartade att skilda regler för de båda kategorierna barn ter sig motiverade. *Sistnämnda båda remissorgan* liksom *socialstyrelsen* uttalar sig emellertid för en vidare översyn av barnavårdsmannainstitutionen.

Socialstyrelsen framhåller inledningsvis i sitt yttrande, att då fråga är om förordnande av barnavårdsman för barn i äktenskap utan att framställning därom gjorts av vårdnadshavaren barnavårdsnämnden har att iakttaga bestämmelserna i 3 kap. barnavårdslagen. Styrelsen fortsätter härefter.

Detta betyder bl. a. att behovet av barnavårdsman för barnet skall klarläggas genom en allsidig utredning (14 § Bvl), att vårdnadshavaren skall underrättas om vad som framkommit vid utredningen och beredas tillfälle att yttra sig däröver (19 § Bvl) samt att vårdnadshavaren skall delges beslutet med skälen till detsamma angivna (21 § Bvl). Då beslutet kan överklagas (FB 8: 10), bör det även vara försett med fullföljdshänvisning. Att förordna barnavårdsman på detta sätt har, såvitt *socialstyrelsen* känner till, blivit en mera sällan utnyttjad nödfallsutväg. Däremot torde det inte vara ovanligt, att barnavårdsnämnden, där så anses erforderligt, tar initiativ till förordnande av barnavårdsman för barn i ä genom att råda eller till och med övertala vårdnadshavaren att göra framställning därom. Förhållandet är lätt förklarligt. För att barnavårdsmannen skall kunna bli det personliga stöd för vårdnadshavaren han är avsedd att vara erfordras först och främst att han accepteras av vårdnadshavaren och att denne är villig att samarbeta med honom. Härför torde förutsättningarna i regel vara mycket små, om barnavårdsmannen påtvingats vårdnadshavaren utan att omständigheterna varit sådana, att barnavårdsman obligatoriskt skolats förordnas. Det ligger nära till hands att en av särskild anledning tillsatt barnavårdsman av vårdnadshavaren blir betraktad som en av barnavårdsnämnden tillsatt övervakare, med vilken hon eller han helst vill ha så litet som möjligt att göra.

Sedan styrelsen uttalat att den biträder det första av motionärernas yrkande, anför den vidare:

Socialstyrelsen anser emellertid att hela komplexet av bestämmelser, som rör barnavårdsmännen och deras verksamhet, bör överses. I huvudsak är dessa bestämmelser oförändrade sedan år 1918. De är sålunda alltjämt i huvudsak utformade med hänsyn till de förhållanden som rådde i 1918 års svenska samhälle och de problem, som där mötte den ensamma modern. Enligt *socialstyrelsens* mening behöver barnavårdsmannaverksamheten reformeras såväl till sitt innehåll som till sin organisation. Härtill bidrar även den nya bidragsförskottslagstiftning, som trädde i kraft den 1 juli 1964. Denna aktualiserar enligt *socialstyrelsens* mening bl. a. spörsmålet, om inte ansvaret för att faderskap och underhållsbidrag för barn utom äktenskap blir fastställda, bör avlyftas från barnavårdsmännen och anförtros åt barnavårdsnämnderna. Det måste numera anses vara ett ekonomiskt intresse för barnavårdsnämnderna att få direkt inflytande på dessa frågor. Samtidigt föreligger, såvitt *socialstyrelsen* kan finna, ett klart behov av att barnavårdsmännen kan få koncentrera sig på rent kurativa arbetsuppgifter.

Beträffande det andra yrkandet i motionen anför styrelsen:

Med senare delen av förslaget synes motionärerna avse, att åtgärder skall

vidtagas i syfte att inom ramen för gällande bestämmelser provisoriskt åstadkomma vidgade möjligheter att förordna barnavårdsman för barn i äktenskap oberoende av vårdnadshavarens vilja. Av skäl som förut nämnts delar socialstyrelsen inte motionärernas uppfattning om önskvärdheten härav. Socialstyrelsen är emellertid beredd att i ett kommande nummer av publikationen Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor uppmana barnavårdsnämnderna att verka för att ensamma vårdnadshavare för barn i äktenskap, i synnerhet unga vårdnadshavare, i ökad utsträckning använder sig av möjligheten att få stöd av en barnavårdsman.

I tjänsteutlåtande av barnavårdsdirektören Karl-Erik Granath som *barnavårdsnämnden i Stockholm* åberopat till remissens besvarande redogörs till en början för den praxis, som efter hand utbildats i Stockholm vid förordnande av barnavårdsman för skilsmässobarn och motsvarande:

När vårdnadshavaren så begär, förordnas alltid barnavårdsman i enlighet med lagens bestämmelser. I de fall barnavårdsnämnden av rätten anmodas avge yttrande beträffande vårdnadsfrågan i hemskillnads-, äktenskaps- och vårdnadsmål, gör nämnden i detta sammanhang en bedömning av behovet av barnavårdsman. Om den föreslagna vårdnadshavaren anses behöva stöd och hjälp under längre eller kortare tid meddelar nämnden i sitt yttrande till rätten att barnavårdsman kommer att förordnas. Speciell hänsyn tas därvid till barnets ålder. I andra fall kan frågan om förordnande av barnavårdsman aktualiseras genom anmälan till nämnden av annan än vårdnadshavaren, exempelvis av den tidigare maken. Bedöms förhållandena med ledning av utredningen vara sådana, att barnavårdsman behövs för att skydda barnets intressen, sker ett förordnande oavsett vårdnadshavarens inställning. I samband med den årliga redovisningen till socialstyrelsen rapporteras även barnavårdsmanförordnandena för barn inom äktenskap, varvid de särskilda skäl som föranlett förordnandet anges.

I tjänsteutlåtandet anföres härefter vidare:

Det bör uppmärksammas att barnavårdsman i fråga om barn utom äktenskap har vissa omedelbara och primära uppgifter som bevakare av barnets rätt och intressen vid fastställande av faderskap och underhåll. Motsvarande uppgifter är som regel icke aktuella för skilsmässobarnens del. Där föreligger således en väsentlig skillnad, som i och för sig motiverar skilljaktigheterna i lagbestämmelserna för de olika grupperna. Med den utformning lagen har torde det vara utslutet att utan lagändring införa en praxis, som skulle innebära, att barnavårdsman förordnades mer eller mindre obligatoriskt för skilsmässobarn. Om inte vårdnadshavaren själv begär det, kan barnavårdsman förordnas endast när särskild anledning föreligger. Med särskild anledning menas då uppenbarligen icke skilsmässa som sådan eller förhållanden, som regelmässigt inträder vid en skilsmässa.

Avslutningsvis berörs i utlåtandet frågan om en allmännare översyn av barnavårdsmaninstitutionen:

Barnavårdsnämnden i Stockholm har nyligen framlagt en utredning rörande barnavårdsmanarbetet och dess organisation. En revision av vissa bestämmelser i föräldrabalken och barnavårdsmanakungörelsen ifrågasätts i utredningen och barnavårdsnämnden har med anledning därav föreslagit

stadsfullmäktige att hos Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder för en sådan revision. Den i föreliggande motion aktualiserade frågan har icke särskilt behandlats i utredningen. Emellertid framföres allmänna synpunkter på barnavårdsmannainstitutionen mot bakgrunden av samhällsutvecklingen i stort, vilka har relevans i sammanhanget. — — —

Barnavårdsnämnden i Göteborg har som eget yttrande överlämnat en inom nämndens kansli upprättad promemoria. Beträffande det i motionen framförda yrkandet om en översyn av 8 kap. 1 och 3 §§ föräldrabalken anföres i promemorian följande:

Självfallet är det riktigt, såsom framhålles i motionen, att det förhållandet, att en moder varit gift, kanske en ganska kort tidsperiod, inte innebär att hon på grund därav bättre behärskar sin situation och är i mindre behov av den hjälp och det stöd barnavårdsman kan ge än modern till ett barn utom äktenskapet. I regel torde det emellertid förhålla sig så, att, om behov av barnavårdsman föreligger för barn, födda inom äktenskap, barnavårdsman är förordnad.

Frågan om förordnande av barnavårdsman för barn, födda inom äktenskap, kan bli aktuell i samband med att underhållsbidraget uteblir, varav följer att ansökan om bidragsförskott ingives till barnavårdsnämnden. Om vid handläggningen av detta ärende sådana förhållanden framkommer, som påkallar behov av barnavårdsman, göres vårdnadshavaren — i de flesta fall modern — uppmärksam på möjligheten att få barnavårdsman förordnad för barnet eller barnen. Skulle vårdnadshavaren själv icke vilja begagna sig härav och vederbörande barnavårdstjänsteman bedömer ett barnavårdsmannaförordnande som erforderligt, kan barnavårdsnämnden förordna barnavårdsman i ärendet.

Frågan om barnavårdsman kan också aktualiseras i samband med yttrande rörande vårdnad och umgängesrätt, vilket rätten i vissa fall inhämtar av barnavårdsnämnden. Nämnden kan, med hänsyn till barnets bästa och om man har anledning befara framtida tvistigheter mellan kontrahenterna angående umgängesrätt och angående barnets vård och fostran, i sitt yttrande till domstol anmäla, att den har för avsikt i ärendet förordna barnavårdsman.

Göteborgs barnavårdsnämnds erfarenhet är att de möjligheter till förordnande av barnavårdsman för barn, födda inom äktenskap, som enligt nu gällande lagbestämmelser förefinnes, är betryggande och att det sålunda för närvarande icke finns anledning att i nämnda avseende vidtaga en översyn av ifrågavarande lagbestämmelser.

Denna ståndpunkt får också stöd i den alltmera rådande uppfattningen att förordnande av barnavårdsman för barn, födda utom äktenskap, icke onödigtvis bör kvarstå, när mor och barn lever under trygga förhållanden med god ekonomi och modern själv icke önskar att förordnandet bibehålles. I detta sammanhang må framhållas, att i Göteborg underhållsskyldigheten bevakas av en särskild kravavdelning och att barnavårdsmännen sålunda sedan faderskapet fastställts och avtal upprättats eller dom avkunnats icke behöver befatta sig med kravgöromål gentemot den underhållsskyldige.

Beträffande det senare ledet i motionärernas hemställan anföres:

Det vore givetvis tacknämligt med tillkännagivande hur villkoret »av sär-

skild anledning» skall tolkas. Å andra sidan torde i uttrycket inrymmas så många och skiftande »anledningar» att de svårligen i önskvärd utsträckning kan återgivras. Det torde vara lämpligast att, såsom hittills, låta barnavårdsnämnderna bedöma de olika skälen för ett förordnande av barnavårdsman. Riktpunkten måste under alla förhållanden vara att barnets rätt och bästa på ett betryggande sätt blir tillgodosett. Den utformning lagtexten har synes med avseende på syftmålet icke vara ofullständig, och speciellt behov av närmare tolkning av formuleringen kan med den erfarenhet Göteborgs barnavårdsnämnd har härav icke sägas ha framkommit.

Barnavårdsnämnden i Malmö anför i sitt yttrande:

Motionen syftar till införandet av likartade bestämmelser om förordnande av barnavårdsman för barn utom äktenskap och barn inom äktenskap vid söndring, hemskillnad och äktenskapsskillnad.

Nämnden vill inledningsvis framhålla att det enligt nämndens förmenande föreligger en betydande skillnad i fråga om behovet av barnavårdsman beträffande barn utom äktenskap och skilsmässobarn.

När det gäller barn utom äktenskap förefinnes vissa primära uppgifter av vital betydelse för barnet, såsom fastställande av faderskap och underhållsbidrag, som det måste anses vara en samhällets skyldighet att lämna effektiv medverkan vid. Ett obligatoriskt förordnande av barnavårdsman är härvidlag väl motiverat.

Motsvarande problem föreligger i regel icke beträffande skilsmässobarnen.

Enligt gällande bestämmelser och väl tämligen enhetlig praxis förordnas barnavårdsman för skilsmässobarn, när vårdnadshavaren så begär eller barnavårdsnämnden efter utredning i anledning av anmälan — av t. ex. den andra föräldern, far- eller morföräldrar, tjänstemän hos nämnden eller andra sociala organ m. fl. — finner barnavårdsman erforderlig till barnets stöd och skydd. Sådant förordnande sker då oavsett vårdnadshavarens inställning härtil.

Genom det intima samarbete som numera förekommer mellan barnavårdsnämnd och andra sociala organ, läkare, skolsköterskor, lärare, kuratorer m. fl., torde missförhållanden beträffande sådana barn och event. behov av barnavårdsman i mycket betydande utsträckning bringas till barnavårdsnämndens kännedom.

I motionen nämnda praxis på vissa håll att förordna barnavårdsman så snart meddelanden angående vunnit hemskillnad resp. äktenskapsskillnad ingått till nämnden, synes icke stå i överensstämmelse med gällande rättsregler.

Till belysande av det faktiska behovet av barnavårdsman för skilsmässobarn må nämnas, att vid inrättandet 1958 i Malmö av en särskild kravavdelning för handhavandet av bl. a. kravverksamheten beträffande underhållsbidrag det visade sig att ca 30 procent av sådana barnavårdsmanförordnanden kunde upphöra, då behov därav förelegat endast med hänsyn till underhållsbidraget.

Vidare kan nämnas, att barnavårdsmanarbetet vid upprepade tillfällen dryftats vid överläggningar mellan företrädare för barnavårdsnämnderna i rikets större städer och f. n. är föremål för omfattande utredningar, syftande bl. a. till möjliggörandet av upphörande jämlikt 8 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken av förordnande som barnavårdsman för barn utom äktenskap tidigare än vad nu i regel är fallet.

Det obligatoriska, mångåriga förordnande som barnavårdsman för barn utom äktenskap ter sig enligt nämndens erfarenhet för många kvinnor som en ren diskriminering av den ogifta modern och som en hjälpåtgärd, som denna ej själv begärt eller ej anser sig vara i behov av och närmast upplever såsom en opåkallad kontroll från samhällets sida. En säkerligen icke obetydlig del av förordnanden som barnavårdsman för skilsmässobarn torde — i vart fall om barnavårdsnämndernas resurser för allmänt kurativa uppgifter förstärkes — saklöst kunna upphöra kortare eller längre tid efter det faderskap och underhållsbidrag fastställts och moderns levnadsförhållanden talar härför. Det förutsättes dock härvid att barnavårdsmanförordnanden vid behov kan återupptagas.

Med beaktande av det anförda synes en utvidgning av obligatoriskt barnavårdsmanförordnande att omfatta även skilsmässobarn enligt nämndens förmenande icke vara motiverad.

Avslutningsvis uttalar nämnden att det framstår som angeläget att en vidare översyn av barnavårdsmaninstitutionen, sedd i förhållande till de mångskiftande hjälp- och stödåtgärder av ekonomisk och kurativ art som samhället numera kan erbjuda den ogifta modern och hennes barn, kommer till stånd.

Utskottet

Enligt 8 kap. föräldrabalken gäller olika regler beträffande förutsättningarna för förordnande av barnavårdsman för barn födda i äktenskap och för barn födda utom äktenskap. För den senare kategorien skall barnavårdsman alltid förordnas (3 §), medan för barn i äktenskap gäller att barnavårdsman skall förordnas om föräldrarna lever åtskilda på grund av söndring eller efter hemskillnad eller deras äktenskap är upplöst samt antingen den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet begär det eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt (1 §).

I förevarande motion hemställs, liksom i motion vid 1961 års riksdag, om översyn av föräldrabalkens nämnda stadganden för att få till stånd likartade bestämmelser om förordnande av barnavårdsman för nyss berörda kategori barn i äktenskap och för barn utom äktenskap. Såsom skäl härför framhåller motionärerna särskilt att ensamstående vårdnadshavare av skilsmässobarn ofta ej är bättre ställda än mödrar till utomäktenskapliga barn.

I motionen yrkas därjämte att i avvaktan på berörda översyn Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt socialstyrelsen att ge vederbörande myndigheter till känna hur villkoret »av särskild anledning» bör tolkas så att enhetlig praxis i möjligaste mån åstadkommes.

Såsom motionärerna framhåller har mången gång vårdnadshavare av skilsmässobarn lika stort behov av hjälp och stöd från barnavårdsman som den som har vårdnaden om barn utom äktenskap. Särskilt torde så vara fallet då fråga är om unga vårdnadshavare. Detta förhållande talar med viss styrka för motionens syfte. Å andra sidan kan, såsom framhållits av barnavårdsnämnderna i Stockholm och Malmö i yttrande över motionen, med fog

göras gällande att generellt sett sådana särskilda problem föreligger då fråga är om utomäktenskapliga barn, att olika regler kan anses i och för sig motiverade. Vad angår de gällande reglernas praktiska tillämpning synes det emellertid, såsom utskottet ock framhållit vid behandlingen av 1961 års motion, förhålla sig så att lagens utformning i och för sig icke bör hindra erforderliga förordnanden av barnavårdsman för skilsmässobarn. Detta synes ock framgå av såväl barnavårdskommitténs överväganden i den nu aktuella frågan som yttrandena från de i förevarande ärende hörda barnavårdsnämnderna. Av yttrandena framgår jämväl att dessa barnavårdsnämnder i stor utsträckning förordnar barnavårdsman även för barn i äktenskap och att de, såsom f. ö. torde gälla flertalet barnavårdsnämnder, har goda möjligheter att få kännedom om de fall, i vilka barnavårdsman bör förordnas. Det anförda torde alltså ge vid handen att något mera framträdande behov av ändring av nu ifrågavarande regler i föräldrabalken f. n. icke föreligger. På grund härav anser sig utskottet icke nu böra förorda en ny, särskild utredning beträffande den av motionärerna väckta frågan.

Beträffande det av flera remissorgan framförda önskemålet om en mera vittsyftande översyn av barnavårdsmannainstitutionen vill utskottet i detta sammanhang allenast hänvisa till vad utskottet i anledning av motion i ämnet förra året anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 6.

Vad därefter angår det andra ledet i motionärernas hemställan må hänvisas till att socialstyrelsen i sitt yttrande förklarat, att den är beredd att i publikationen Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor uppmana barnavårdsnämnderna att verka för att ensamma vårdnadshavare för barn i äktenskap, i synnerhet unga vårdnadshavare, i ökad utsträckning använder sig av möjligheten att få stöd av en barnavårdsman. Då motionens syfte i nu berörda hänseende således kan förväntas bli tillgodosett, finner utskottet ej heller anledning att på grund av ifrågavarande yrkande förorda någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 382, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 mars 1965

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Ahlkvist, fröken Mattson, herrar Ferdinand Nilsson, Schött, Larfors, Palm, Hilding och Lidgard;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar, fru Johansson*, herr Ekström i Björkvik, fru Kristensson, fru Löfqvist, herr Gustafsson i Borås, fröken Bergegren och herr Larsson i Norderön.

* EJ närvarande vid utlåtandets justering.